

det måtte også vedta nye lover, som 'be utarbeidet i sterkere overensstemmelse med NS's syn. Retten skal forsåvidt ikke gå i detalj, men sitere følgende fra premissene til lovforslaget, se dok. 89: «det som har

bevirket den viktigste forandring i lovene er de nye administrative funksjoner som etter Departementets nærmere bestemmelse er tenkt tillagt Bondeorganisasjonen ved at jordstyre- og skogrådinstitusjonen, samt Landbruks-selskapet m. v. er planlagt å bli underlagt bondeorganisasjonen. Dette, som bl. a. medfører offentlig forvaltning og administrasjon gjør det hensiktsmessig at formannsvalgene i bygde- og fylkesorganisasjonen blir godkjent henholdsvis av fylkestyret og landsstyret. Dette prinsipp har også før vært praktisert ved at landsstyret har oppnevnt formenn i kvinnenemnd, ungdoms-nemnd og opplysningsnemnd, og det har også i årrekker vært praktisert for visse offentlige institusjoner.»

Formelt ble Bondesambandet også innmeldt i næringssambandet, og formeldt ble Bondesambandet også sammensluttet med det kommisariske Bonde- og Småbrukerlag. På tross av denne beklagelige utvikling kan imidlertid Retten ikke finne at Norges Bondelag, senere Norges Bondesamband ble om-dannet til en nazistisk organisasjon av den art at det var straffbart å delta i den som leder eller som menig medlem.

For det første finner Retten på det rene at når Norges Bondelag inntok en forhandlende holdning — og herunder gikk så langt som ovenfor nevnt — da var ikke grunnen den at lagets ledelse hadde nazistiske sympatier. Tvertimot, Retten finner det bevist at Norges Bondelags ledelse var innstilt såvel mot NS og tyskerne, ennskjønt der synes å ha rådet noen misforståelse i den retning at NS's jordbrukspolitikk ville følge de samme linjer som Det Norske Bondelag hadde gjort. Man kan derfor ikke se bort fra at det åpenbart var hensynet til landets matforsyning som motiverte Norges Bondelags forhandlinger med NS.

For det annet finner Retten det bevist at de innrømmelser laget måtte gjøre — se ovenfor — ikke skjedde frivillig fra lagets side. Men Bondelaget måtte skrittvis gi etter for presset fra NS, og dette skjedde etter en betydelig motstand fra Bondelagets side. Ledelsen oppnådde da også at førerprinsippet, som jo dannet eksponenten for Quislings politikk ikke ble innført hverken i Norges Bondelag eller Bondesambandet. Forsåvidt adskilte Bondesambandet seg fra alle de kommisariske forbund som senere ble instituert av Quisling.

Bondesambandet unngikk også å få kommisarisk leder, idet Retten finner det bevist at valget av formenn på landsstyremøtet i november 1941 skjedde helt fritt. Det foreligger således i saken intet som peker i den retning at den kommisariske statsråd Fretheim ble «tvangsvalgt» som formann. Stemningen på møtet gikk nemlig i retning av å velge Berger, men han unn-slo seg bl. a. fordi han ikke kunne tysk, og når man valgte Fretheim var dette begrunnet med at han behersket tysk og dessuten fra før av var formann i skogeierforbundet. Den særstilling som Bondesambandet således inntok viste seg også deri at det faktisk ble unntatt fra medlemskap i Nærings-sambandet.

Selve navnet «Norges Bondesamband» ble heller ikke påtvunget ved nazistisk inngripen, men hadde lenge stått på Bondelagets program.

Den virksomhet som NB hadde drevet ble også fortsatt av Sambandet, og der ble ikke foretatt noen tvangsinnsettelse av personalet fra NS.

Når Bondesambandet kunne oppnå sådanne resultater skyldtes det — såvidt Retten kan forstå — besynderlig nok tildels den virksomhet som ble utfoldet av formannen, den kommisariske statsråd Fretheim. Retten henviser forsåvidt til Høyesterettsdommen mot Fretheim, hvor Høyesterett påpeker «den eiendommelige dobbelthet» ved Fretheim som bevirket at hans straffbare forhold i flere henseender korresponderer med foreteelser som trakk i en annen retning, og dette gjaldt nettopp hans forhold til landbruksorganisasjonene.

Høyesterett anfører også at det forelå klage fra nazistisk hold over Bondesambandets holdning og virksomhet, og i den forbindelse siteres en rapport dat. 1. august 1944 fra NS-mannen P. Grinde som var blitt ekspedisjonssjef i Landbruksdepartementet. I rapporten heter det bl. a.: «Norges Bondesamband arbeider i dag vesentlig etter samme retningslinjer som tidligere Norges Bondelag. Sammenslutningen av NB og Norsk Bonde- og Småbrukerlag til et Bondesamband har funnet sted uten noen særlige endringer utenom navnet. Norges Bondesamband kan sies å være en gjenganger av Norges Bondelag med alle gjengangerens merker på forhenværende.» Videre heter det i samme rapport: «NS bondegrupper skulle være et partiets organ med både konstruktive og kontrollerende oppgaver. NSBG er i dag mindre enn intet. Det var engang en organisasjon med betydelig innflytelse som alle bønder stolte på, og som de andre bønder i aller høyeste grad regnet med. Når denne organisasjon er falt bort, uten at den er erstattet med noe nytt og bedre, melder reaksjonen seg hos partifellene.» At det i partikretser var en sterk og utbredt misnøye med domfeltes (Fretheims) mangel på handlekraft som leder av Bondesambandet, framgår også av en skr. av 1. august 1944 fra en rekke fylkesbondeledere til Quisling, der det tydelig blir krevet at domfelte får avløsning som bondesambandets formann.» Denne rapport bekrefter derfor riktigheten av tiltaltes forklaring.

Videre er det på det rene at de utvidede beføyelser i Quislings fullmakt ikke ble fulgt, og de nye lover ble heller ikke satt i kraft. Allerede i sitt mandat til forhandlingsutvalget av 9/10 1940 hadde formannen, Mellbye, tatt forbehold om at eventuelle lovendringer skulle vedtas på delegertmøtet. Dette var overensstemmende med Bondelagets lover. I henhold hertil uttalte også organisasjonskomiteen da den i mars 1941 oversendte sitt lovforslag til Arbeidsutvalget, at lovforslaget forutsettes behandlet på vanlig måte i organisasjonen, se dok. 89. Forslagene ble imidlertid ikke forelagt delegertmøtet.

Som nevnt i Fretheim-dommen ble sammenslutningen mellom Bondelaget og Småbrukerlaget ingen realitet idet Småbrukerlagets medlemmer trakk seg tilbake da laget var blitt kommisarisk. Småbrukerlaget bestod av et par hundre lag med 12 000—15 000 medlemmer, og sammenslutningen ble bare til-trådt av 4—5 lag.